

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ

Марущак О.А.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права, міжнародного права
гуманітарного факультету (очного та заочного навчання)
Пенітенціарної академії України*

Марущак О.А. Процесуальний порядок вчинення виконавчих написів.

В статті проаналізована нотаріальна та виконавча практика, зокрема, процедура вчинення нотаріусом виконавчого напису на документах заборгованості виникнення як матеріального, так і процесуального спору.

Автор статті зазначає, що нотаріальний процес має визначати не лише порядок, а й чітку послідовність вчинення цих дій та їх взаємозв'язок в одному нотаріальному процесі. Ці дії не можуть розглядатися без взаємозв'язку з іншими нотаріальними діями в даному процесі; послідовність нотаріального провадження характеризується через ознаку стадійності, яка є невід'ємним атрибутом процесуальної матерії, що притаманна будь-якому юрисдикційному процесу, що кожне нотаріальне провадження, яке вчиняє нотаріус, проходить у своєму розвитку певні стадії, які визначають динаміку, послідовність вчинення процесуальних дій. Щоб уникнути можливих помилок, необхідно визначити, до яких стадій слід віднести окремі процесуальні дії, які потім складуть нотаріальне провадження або окремий його етап. Це надасть можливість конкретизувати дії нотаріуса в різні проміжки часу та на різних етапах провадження, створить умови для самоконтролю.

В статті визначаються особливості використання механізмів стягнення з боржника боргу на підставі виконавчого напису нотаріуса як одноразових чи багаторазових процесуальних актів (дій) у нотаріальному та виконавчому процесі. Так наприклад, сімейним та нотаріально-процесуальним законодавством передбачається вчинення виконавчого напису на аліментному договорі як гарантія виконання зобов'язань щодо утримання, проте не визначається періодичність звернення отримувача аліментів до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису, якщо боржник не сплачує аліменти. В такому випадку, нотаріальні провадження щодо надання виконавчої сили договорам, за яким стягнення слід проводити частинами, наприклад, періодичні аліментні платежі, слід відносити до багатостадійних нотаріальних проваджень, що пояснюється правовою природою періодичності виконання зобов'язань.

Автор звертає увагу на особливостях дотримання строків в цивілістичній науці, оскільки у ч. 1 статті 87 Закону України «Про нотаріат» було зазначено, що нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями - не більше одного року.

Ключові слова: нотаріальний процес, нотаріальна дія, виконавчий напис, стягнення заборгованості, нотаріус, стадії нотаріального провадження, процесуальний порядок.

Marushchak O.A. Procedural procedure for making executive inscriptions.

The article analyzes notarial and executive practice, in particular, the procedure for making an executive inscription by a notary on documents of debt arising from both a material and procedural dispute.

The author of the article notes that the notarial process should determine not only the order, but also a clear sequence of performing these actions and their interrelationship in one notarial process. These actions cannot be considered without interrelationship with other notarial actions in this process; the sequence of notarial proceedings is characterized by the feature of stageness, which is an integral

attribute of procedural matter, inherent in any jurisdictional process, that each notarial proceeding performed by a notary passes through certain stages in its development, which determine the dynamics, sequence of performing procedural actions. In order to avoid possible errors, it is necessary to determine to which stages individual procedural actions should be attributed, which will then make up the notarial proceedings or a separate stage of them. This will provide an opportunity to specify the actions of the notary at different intervals of time and at different stages of the proceedings, and will create conditions for self-control.

The article defines the features of using mechanisms for collecting debt from a debtor on the basis of a notary's executive inscription as one-time or multiple procedural acts (actions) in the notarial and enforcement process. For example, family and notarial procedural legislation provides for the execution of an executive inscription on an alimony agreement as a guarantee of fulfillment of maintenance obligations, but does not determine the frequency of the alimony recipient's appeal to a notary for the execution of an executive inscription if the debtor does not pay alimony. In this case, notarial proceedings for granting enforcement force to agreements under which collection should be carried out in parts, for example, periodic alimony payments, should be attributed to multi-stage notarial proceedings, which is explained by the legal nature of the periodicity of the fulfillment of obligations.

The author draws attention to the peculiarities of timeliness in civil law, since Article 87(1) of the Law of Ukraine 'On Notaries' states that a notary shall execute executive inscriptions if the submitted documents confirm the indisputability of the debtor's debt or other liability to the creditor and provided that no more than three years have passed since the date of the right of claim, and no more than one year in relations between enterprises, institutions and organisations.

Key words: notarial process, notarial act, executive inscription, debt collection, notary, stages of notarial process, procedural order.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 18 Цивільного кодексу України здійснення нотаріусом захисту цивільних прав та інтересів особи можливе лише шляхом виконавчого напису [1]. Виконавчий напис, як зазначають вчені-процесуалісти, є ефективною формою позасудового захисту цивільних прав фізичних і юридичних осіб та гідною альтернативою більш складному за змістом процесу судового захисту. Нотаріальні дії, із сукупності яких складається конструкція нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису, здійснюються у встановленому законодавством порядку. Такий порядок регламентується главою 14 Закону України «Про нотаріат» та главою 16 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України № 296/5 від 22 лютого 2012 року [2, 3].

Метою дослідження є аналіз процесуальних особливостей вчинення виконавчого напису.

Стан опрацювання проблематики. Процесуальні аспекти вчинення виконавчих написів дій досліджували такі вітчизняні вчені: Фурса С., Дерій О., Заборовський В., Комаров В., Мєнджул М., Пасічник С., Серветник А., Строкач І., Фурса С., Чижмарь К., Шевченко Я., Феннич В., Щербина Є. та ін. Однак ряд процесуальних особливостей вчинення виконавчих написів залишаються недостатньо дослідженими.

Виклад основного матеріалу. Виконавчий напис нотаріуса з'явився в правовій системі України з правової системи Радянського союзу, проте доцільність його використання, на той час, була обумовлена відсутністю істотних заборгованостей між громадянами та юридичними особами. Основне призначення виконавчих написів полягало у необхідності врегулювати дрібні претензії, що безумовно розвантажували суди. Проте з появою приватної форми власності підхід щодо процесуального застосування виконавчих написів принципово змінився. На сьогодні виконавчі написи нотаріусів будь-яким чином не обмежені ні по сумі заборгованості, ні предметом стягнення, а тому справедливо вважається ефективним способом захисту прав та інтересів осіб.

Вчинення виконавчого напису, як нотаріальної дії, представляє собою розпорядження нотаріуса, що направлена на надання документу виконавчої сили і передбачає собою примусове виконання зобов'язання по сплаті грошових сум чи передачі майна. В науковій літературі існує безліч визначень виконавчого напису, проте призначення залишається незмінним – підтвердження невиконання боржником своїх зобов'язань перед кредитором. Вчинення виконавчого напису безперечно позитивно гарантує захист та охорону майнових прав та інтересів і дозволяє уникнути або знизити кількість судових спорів в майбутньому. Проте при вчиненні нотаріусом виконавчого напису можуть виникати неузгодженості процесуального характеру, що можуть в майбутньому

негативно відобразитись на майнових правах фізичної чи юридичної особи. Для попередження ймовірних процесуальних неузгодженостей необхідно на законодавчому рівні закріпити порядок вчинення виконавчого напису. Для наукового врегулювання цього питання використовують стадійність нотаріального процесу, що надає можливість глибше проаналізувати та закріпити всі необхідні дії нотаріуса на різних періодах розвитку нотаріального процесу. Це стосується конкретизації більш складних нотаріальних дій, таких як, здійснення заходів щодо охорони спадкового майна, так і інших нотаріальних проваджень, зокрема вчинення виконавчих написів.

С.Я. Фурса зазначає, що нотаріальний процес має визначати не лише порядок, а й чітку послідовність вчинення цих дій та їх взаємозв'язок в одному нотаріальному процесі. Ці дії не можуть розглядатися без взаємозв'язку з іншими нотаріальними діями в даному процесі [4, с. 146]. В.В. Комаров зазначає, що послідовність нотаріального провадження характеризується через ознаку стадійності, яка є невід'ємним атрибутом процесуальної матерії. Вона притаманна будь-якому юрисдикційному процесу [5, с. 138].

Кожне нотаріальне провадження, яке вчиняє нотаріус, проходить у своєму розвитку певні стадії, які визначають динаміку, послідовність вчинення процесуальних дій. Щоб уникнути можливих помилок, необхідно визначити, до яких стадій слід віднести окремі процесуальні дії, які потім складуть нотаріальне провадження або окремий його етап. Це надасть можливість конкретизувати дії нотаріуса в різні проміжки часу та на різних етапах провадження, створить умови для самоконтролю.

Отже, нотаріальний процес у своєму розвитку проходить певні стадії.

- 1) відкриття нотаріального провадження;
- 2) підготовка до вчинення нотаріального провадження;
- 3) безпосереднє вчинення нотаріальної дії, яке закінчується посвідченням нотаріального акта та його видачею [4, с. 730].

Перша стадія вважається стадією відкриття нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису на договорі, вона є формалізованою та зводиться до подання кредитором (стягувачем або уповноваженим представником) нотаріусу письмової заяви про вчинення виконавчого напису. Фурса С.Я. зазначає, «що з об'єктивної точки зору, саме з моменту звернення заявника до нотаріуса та прийняття ним заяви виникають нотаріальні процесуальні правовідносини. Тому подання заяви заявником та прийняття її нотаріусом слід розцінювати як факти, що мають юридичне значення. Це положення є можливістю підтвердити тим, що саме з цього моменту нотаріус фактично розпочинає нотаріальні дії, які мають бути оплачені, і з цього моменту слід враховувати час, який був витрачений ним на вчинення нотаріального провадження, таке звернення може мати. Вплив на перебіг як матеріальних, так і процесуальних строків. З іншого боку, саме з цього моменту у заявника виникає можливість оскаржити дії нотаріуса» [4, с. 730]. Відповідно до підпункту 2.1 пункту 2 глави 16 розділу II Порядку в заяві мають бути зазначені:

- відомості про найменування і місце проживання або місцезнаходження стягувача та боржника;
- дата і місце знаходження боржника – фізичної особи, місце його роботи;
- номери рахунків у банках, кредитних установах;
- інформація щодо суми, яка підлягає стягненню, або предметів, що підлягатимуть витребуванню, включаючи пеню, штраф, проценти тощо [3].

Наступна стадія передбачає вчинення нотаріального провадження вчинення нотаріусом підготовчих дій:

- встановлення особи боржника та кредитора, перевірка їх дієздатності;
- перевірка відповідності заяви про вчинення виконавчого напису, вимогам закону;
- перевірка відповідності оригіналу документа, на якому має бути вчинений виконавчий напис, вимогам закону;

До документів, що мають бути надані для одержання виконавчого напису нотаріуса належать:

- 1) оригінал нотаріально посвідченого іпотечного договору
- 2) оригінал чи належним чином засвідчена копія договору, що встановлює основне зобов'язання;
- 3) засвідчена копія письмової вимоги про усунення порушення виконання зобов'язання, що була надіслана боржнику та майновому поручителю, з відміткою стягувача про непогашення заборгованості;

4) довідка фінансової установи про ненадходження платежу.

– перевірка умов вчинення виконавчого напису. Однією з умов вчинення виконавчого напису є перевірка того, чи немає спору щодо наявності чи змісту зобов'язання між сторонами;

– перевірка строків, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис.

Для того, щоб виконавчий напис нотаріуса мав виконавчу силу, він має відповідати вимогам, встановленим до змісту виконавчих документів. Тобто при вчиненні виконавчого напису нотаріус повинен керуватися не тільки нормами спеціального законодавства щодо форми та інших вимог (змісту) виконавчого напису, передбаченого Законом України «Про нотаріат», але й нормами інших нормативно-правових актів, зокрема Законом України «Про виконавче провадження», де передбачені загальні вимоги до виконавчих документів.

Питання визначення та дотримання строковості в цивілістичній науці заслуговує окремої уваги, оскільки донедавна у ч. 1 статті 87 Закону України «Про нотаріат» було зазначено, що нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями - не більше одного року [2]. Слід акцентувати увагу, що в даному випадку мова йде також про наявність юридичних колізій в чинному законодавстві. А саме між підпунктом 9.1. пункту 9 Глави 16 Розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (протягом року) та ст. 91 ЗУ «Про нотаріат» (складає 3 роки з моменту вчинення) [2, 3]. Проте з аналізу частини першої статті 88 Закону України «Про нотаріат» вбачається, що строки для вчинення виконавчого напису нотаріусом є відмінними залежно від кола учасників правовідносин: у відносинах між юридичними особами строк скорочений порівняно зі строком, який застосовується у відносинах між фізичними особами. Таким чином, встановлюючи порядок нормативного регулювання діяльності нотаріату в частині визначення строків, у межах яких нотаріус може вчинити виконавчий напис, законодавець запровадив чітку їх диференціацію залежно від суб'єктного складу учасників правовідносин. Такий підхід законодавця, на перший погляд, порушує принцип рівності, справедливості та неупередженості. Проте у Рішенні Конституційного Суду України № 3-239/2019(5444/19) від 01 липня 2020 року зазначається, що норми статті 88 Закону України «Про нотаріат» не суперечать приписам Конституції України (а саме: статті 6; частини першої статті 8; статті 19; пункту 14 частини першої статті 92). Конституційний Суд України вважає, що положення частини першої статті 88 Закону України «Про нотаріат», відповідно до яких «нотаріус вчиняє виконавчі написи за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між юридичними особами - не більше одного року, є чіткими, зрозумілими та однозначними» [7]. Тобто, таке нормативне регулювання виключає можливість довільного його трактування, тому застосування оспорюваних положень Закону особами (органами), діяльність яких ґрунтується на принципі верховенства права, жодним чином не призводить до протиправного позбавлення права власності [7]. Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку. С.Я. Фурса, зазначає, що строки протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, обчислюються з дня, коли у стягувача виникло право примусового стягнення боргу [4, с. 731].

Третя стадія безпосереднє вчинення виконавчого напису. Відповідно до статті 89 ЗУ «Про виконавче провадження» зміст виконавчого напису має включати такі відомості:

1) дату (рік, місяць, число) його вчинення, посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчинив виконавчий напис;

2) найменування та місце проживання (місцезнаходження) стягувача;

3) найменування та місце проживання (місцезнаходження) боржника, дату й місце його народження, місце роботи (для фізичних осіб);

4) строк, за який провадиться стягнення;

5) суми, що підлягають стягненню, або предмети, які підлягають витребуванню, у тому числі пеня, проценти, якщо такі належать до стягнення;

6) розмір плати, суму державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;

7) номер, за яким виконавчий напис зареєстровано;

8) дату набрання юридичної сили написом;

9) строк пред'явлення виконавчого напису до виконання;

10) підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис, скріплений печаткою [2].

На сьогодні ведеться дискусія щодо використання механізмів стягнення з боржника боргу на підставі виконавчого напису нотаріуса як одноразових чи багаторазових процесуальних актів (дій) у нотаріальному та виконавчому процесі [8, с. 5]. Так, наприклад, сімейним та нотаріально-процесуальним законодавством передбачається вчинення виконавчого напису на аліментному договорі як гарантія виконання зобов'язань щодо утримання, проте не визначається періодичність звернення отримувача аліментів до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису, якщо боржник не сплачує аліменти. С.Я. Фурса зазначає, що нотаріальні провадження щодо надання виконавчої сили договорам, за яким стягнення слід проводити частинами, наприклад, періодичні аліментні платежі, слід відносити до багатоетапних нотаріальних проваджень, що пояснюється правовою природою періодичності виконання зобов'язань. Так, зокрема, кожен етап такого нотаріального провадження пов'язаний із наступним фактом виникнення заборгованості щодо виплати періодичних аліментних платежів [4, с. 732].

Висновки. Таким чином, вчинення виконавчих написів, як позасудової форми захисту цивільних прав має певні процесуальні особливості, дотримання яких, в свою чергу, гарантує своєчасне та належне виконання зобов'язань боржником, що дозволяє уникнути або знизити кількість судових спорів в майбутньому. В той же час не можна оминати той факт, що в процесі застосування процесуальних норм виникають юридичні колізії з приводу строків звернення до примусового виконання виконавчих написів, а також періодичності звернення кредитора до нотаріуса за його вчиненням.

При вчиненні нотаріусом виконавчого напису можуть виникати неузгодженості процесуального характеру, що можуть в майбутньому негативно відобразитись на майнових правах фізичної чи юридичної особи. Для попередження ймовірних процесуальних неузгодженостей необхідно на законодавчому рівні закріпити нотаріально-процесуальному законодавстві порядок вчинення виконавчого напису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 24.03.2025).
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затв. Наказом М-ва юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. *Офіційний вісник України*. 2012. № 17. Ст. 66.
4. Теорія нотаріального процесу: наук.-практ. посіб. Київ. Алерта. 2012. 920 с.
5. Нотаріат: перспективи унормування, законодавство, судова практичка. Харків. Право, 2008. 536 с.
6. Закон України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 24.03.2025).
7. Рішення Конституційного Суду України від 1 липня 2020 р. у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю „Укркава“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 88 Закону України „Про нотаріат“. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7_p1_2020.pdf (дата звернення: 24.03.2024)
8. Дерій О.О. Алiментні зобов'язання у цивiлістичному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ. 2014. 18 с.